

УДК 75.03

О. С. Сердюк

З ПАМ'ЯТТЮ В СЕРЦІ: Л. К. КУДРЯВЦЕВ – ПЕРШИЙ ХУДОЖНИК-ПОПУЛЯРИЗАТОР ФОРСУВАННЯ ДНІПРА

Статтю присвячено дослідженню творчості Л. К. Кудрявцева, першого художника-популяризатора історії форсування Дніпра під час боротьби з фашистами поблизу селищ Вовниги та Військове Солонянського району в Дніпропетровській області.

Ключові слова: Л. К. Кудрявцев, батальний живопис, Дніпро, форсування.

Стаття посвячена Л. К. Кудрявцеву, первому художнику-популяризатору історії форсування Дніпра во времена борьбы с фашистами возле сел Вовниги и Войсковое Солонянского района в Днепропетровской области.

Ключевые слова: Л. К. Кудрявцев, батальная живопись, Днепр, форсирование.

The article is about L. K. Kudryavcev – first artist-popularize of the history of forced crossing the Dnipro at times of fighting with fascists near Vovniga and Viys'kove villages of Solonyanskiy district in Dnipropetrovsk region.

Key words: L. K. Kudryavcev, battle-piece painting, Dnipro, forcing.

Постановка³проблеми. Творчий доробок Л. К. Кудрявцева майже не був предметом спеціальних мистецтвознавчих або історичних досліджень, тому ця стаття має новаторський характер, вводячи до наукового обігу фактично невідому інформацію про невідомі твори художника, присвячені зображенню форсування Дніпра радянськими військами під час визволення України від німецько-фашистських загарбників за часів Великої Вітчизняної війни. Єдиним винятком є біографічний нарис про Л. К. Кудрявцева у каталозі його творів, підготовлений Л. В. Богдановою [7], у якому, втім, не йдеться про досліджувані нами картини.

Мета статті. Інформація про те, що дніпропетровський художник Л. К. Кудрявцев ще у 1949 р. створив цілу низку живописних творів олійного станкового живопису, присвячених форсуванню р. Дніпро в районі сіл Військове і Вовниги і про те, що ця колекція була вивезена разом з іншими колекціями дніпропетровських художників до Москви для проведення виставок – публікується вперше. Автор статті сподівається, що публікація прискорить повернення картин митця до Дніпропетровська.

Виклад основного матеріалу. Народився Леонід Костянтинович Кудрявцев 19 серпня 1922 р. в місті Дніпропетровську. З 1937 р. відвідував студію образотворчого мистецтва дитячого позашкільного комбінату (теперішня Брянська церква). Керував студією випускник Дніпропетровського художнього училища Ю. М. Сурмач. Протягом 1943-1945 років навчався в ДПТШ (інститут залізничного транспорту). У 1945 році служив у лавах Червоної Армії.

У 1946 р. навчався на архітектурному факультеті інституту імені І. Рєпіна. У 1947 р. закінчив Дніпропетровське художнє училище, викладач – М. М. Паніна. 1948-1950 рік – навчання в Київському художньому інституті. Викладачі – С. К. Ержиківський, К. М. Єлива, Ю. Х. Садиленко. З 1950 до 1954 року – студент Харківського художнього інституту, викладачі – Томенко, Чернов, Котов, Косарев. У 1954-1955 роках викладав у Дніпропетровському будівельному інституті. У 1955-1969 роках працював художником у художніх майстернях художнього фонду УРСР. З 1963 до 1978 р. викладав у Дніпропетровському художньому училищі. У 1975-1976 роках навчається на факультеті підвищення кваліфікації інституту імені І. Рєпіна. З 1978 по 1982 рік працював в обласних художніх майстернях. З 1982 р. – на пенсії.

Учні: А. Лукашенко, Е. Манашеров (професори інституту імені І. Рєпіна), А. Шеремет, Ф. Гуменюк (професори академії мистецтв), А. Сергієнко – народний художник Росії.

Виставки: з 1950 р. – обласні, 1963, 1967, 1968, 1969, 1970 рр. – республіканські, 2002 р. – в Дніпропетровському художньому музеї, 2003 р. – в Англії, Шотландії, у 2007 р. – у Дніпропетровському історичному музеї.

Демобілізувавшись у 1945 р., Леонід Костянтинович Кудрявцев першим з художників м. Дніпропетровськ розпочав візуальну популяризацію теми форсування Дніпра в районі села Військове. Вивчаючи опубліковані матеріали, фотознімки та ілюстрації, він не раз виїжджав на береги Дніпра сіл Вовниги, Військове, Волоське, Нікольське, Любимівка, островів Заячий та Пороховий, відвідував пороги, доки відновлювали ГЕС. Він замальовував плоти, па-

ромні переправи, дамби та плавні. Там Леонід Кудрявцев зустрічався з живими очевидцями війни, які знали броди, з дітьми, які підносили боєприпаси та медикаменти для поранених бійців. У кожному творі Л. К. Кудрявцев зображував окремих подвиг героїв Дніпра, записував події на зворотному боці полотна, а підписував – з двох сторін.

Для жителів та гостей Канева під гармошку та трофейний акордеон Леонід Костянтинович здійснив першу свою виставку ескізів та етюдів безпосередньо на дебаркадері, де він влітку 1948 р. проходив практику від Київського художнього інституту. Його наставником та джерелом натхнення був Костянтин Миколайович Єлиса, провідний професор Київського художнього інституту.

У 1949 р. одна з батальних картин Л. К. Кудрявцева про форсування Дніпра потрапляє до Дніпропетровського історико-краєзнавчого музею. Важливу роль в цій справі відіграв Володимир Архипович Мізін. Він, у минулому лаборант, а з листопада 1935 р. – молодший науковий співробітник Дніпропетровського історико-краєзнавчого музею, повернувшись після демобілізації в Дніпропетровськ, відновлюється на роботі, і вже до 30.03.1946 р. призначається директором музею, обіймаючи цю посаду до грудня 1952 р. Його наступницею стала Агрипина Федосіївна Ватченко, яка очолювала музей з 1963 по 1983 р.

Так сталося, що саме Володимир Архипович був ініціатором пошуку молодих і талановитих художників післявоєнної Дніпропетровщини. Не надто афішуючи, він організовував виставки-покази під назвою: «Тобі, моя Дніпропетровщина». Одного разу він познайомився з випускником Дніпропетровського художнього училища, а на той момент вже москвичем та студентом ГПІСа, Петром Вереманком. Живописна майстерність Петра сподобалась і захопила Володимира Архиповича. І директор музею пропонує художнику попрацювати над темами залізничних станцій Придніпровської залізниці – ключових артерій Придніпров'я. П. Вереманко з 1947 по 1948 р. поступово пише значну кількість ескізів, етюдів та картин, створює картину «Йосип Віссаріонович Сталін у Синельниковому».

У ці ж роки друг та приятель Петра Вереманка – Леонід Кудрявцев – закінчує серійну підборку своїх робіт, присвячених баталіям Подніпров'я в роки Великої Вітчизняної війни, де особливе місце посідають твори, етюди, замальовки, варіанти та варіації, присвячені легендарним особливостям визволення нашого краю та ключовим моментам у форсуванні Дніпра. Восе-

ни 1948 р. на авторській виставці у 52-й школі, організаторами якої були: викладач Станіна Ольга Антонівна та автор виставки, художник Леонід Костянтинович Кудрявцев – Петро Єременко знайомить Леоніда Костянтиновича з запрошеними на відкриття оглядової виставки музейними співробітниками В. А. Мізіним та А. Ф. Ватченко. Після відвідання виставки, на пропозицію В. А. Мізіна, якого підтримали всі наукові співробітники музею, у 1949 р. музеєм була куплена картина Л. К. Кудрявцева «Форсування Дніпра в районі с. Військове» розміром 1,70×2,30 за 2 тисячі післявоєнних карбованців. Відзначений, визнаний та оцінений художник на radoшах роздаровує значну кількість авторських ескізів та етюдів.

Після виставки в 52 школі обидва художники – Л. Кудрявцев і П. Вереманко запрошуються зі своїми напрацьованими матеріалами в музей. З поверненням Петра Вереманка до Москви ним були вивезені з Дніпропетровська 4 дуже великих ящики картин за авторством обох художників для проведення виставок та експозицій. З певних причин картини не повернулись до Дніпропетровська.

З пошукових експедицій, які проводили видатні фахівці пошукової справи, такі як Сергій Сергійович Смирнов, Сергій Володимирович Образцов, Віталій Стефанович Прокудо, Семен Іванович Шило, яким у пошуках допомагали фотокореспонденти та кінорежисери з міста Москви Юрій Васильович Решетніков та Андрій Омелін, вже в 1974-1975 роках стало відомо, що Петро Вереманко демонстрував колекції з Дніпропетровська на різних кіностудіях. Аж до кінця 50-х років ці картини їздили по СРСР. Їх можна було зустріти у госпіталах, в будинках відпочинку ветеранів війни, у сільських і районних клубах, кінотеатрах, художніх студіях, у вищих навчальних закладах країни. З особливою увагою та повагою вони виставлялись на центральних кіностудіях, де проводились репетиції акторів, які знімались у фільмах, присвячених Великій Вітчизняній війні. Молоді актори використовували образи та типажі, зображені на картинах, у своєму репертуарі, в репетиційній анімації та ономастиці, входячи в ту чи іншу роль.

За першим сценарієм слайд-фільму «Наш край», принаймні, якщо знайдуться втрачені картини Л. К. Кудрявцева та інших дніпропетровських художників, колекція картин повинна була візуально бути присутня в цілому слайд-серіалі поліекранного розділу, присвяченого визволенню Дніпропетровщини від німецько-фашистських загарбників.

З приходом до музею у 1963 р., Віталій Стефанович Прокудо працював там приблизно до 1985 р. А коли він вийшов на пенсію, то продовжував брати активну участь у житті музею, музейних експозиціях Великої Вітчизняної війни в Дніпропетровській області, допомагаючи своїми порадами Галині Савеліївні Монастирній відкривати музеї та експозиції у Дніпропетровській області. А вже перед цим його ознайомили з ідеями осінньої виставки 1948 р., яка проходила в 52-й школі, А. Ф. Ватченко, Г. І. Шевченко та головний зберігач фондів О. М. Огризкіна. Тоді ж у фондах Дніпропетровського історичного музею він і побачив вперше кілька картин Л. К. Кудрявцева. Відставний капітан, артилерист, який став науковим співробітником та експозиціонером, Віталій Прокудо поклав багато сил, збираючи матеріали в архівах Подольська, де зберігалися архіви сержантів та старшин воєнного часу. Заслужені художники РСФСР, баталісти студії Грекова, Микола Васильович Овечкін та Микола Якович Бут, у 1975 р. в Дніпропетровську при історичному музеї в добудованих спорудах створили діараму «Битва за Дніпро».

Розмір полотна – 14×60 м, предметний план – 12 м, глибина валунів – 4 м. Постановою ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 28 лютого 1979 р. №107 присуджено Державну премію УРСР імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики, мистецтва, архітектури Ватченко Агрипині Федосіївні – керівнику роботи, В. О. Зуєву – архітектору, автору реконструкції комплексу, В. І. Короткову, В. Л. Рівну – художникам – авторам інтер'єрів, М. Я. Буту, М. В. Овечкіну – художникам – авторам діорами «Битва за Дніпро», В. С. Прокудо – автору сценарію і науковому консультанту «Битва за Дніпро», за комплекс Дніпропетровського історичного музею імені академіка Дмитра Івановича Яворницького. Ось так у цій діорамі реалізувалась ідея Леоніда Костянтиновича Кудрявцева – детально популяризувати вічну славу героїв, які боролись за свободу і незалежність нашої Батьківщини, нашого народу, популяризувати воїнів-визволителів Європи від німецько-фашиських загарбників.

Біографом Л. К. Кудрявцева стала Богданова Людмила Володимирівна, яка в каталожному нарисі, присвяченому митцю, повідомляє нам: «Його творчі і життєві шляхи не були безхмарними, але ніщо не знищило талант і працелюбність, доброту і порядність, скромність і чесність художника Леоніда Костянтиновича Кудрявцева. Довгі роки плідно працював він у художньому виробничому комбінаті, ще довше – викладачем художнього училища, де вже давно

замість нього працюють його талановиті учні, які з вдячністю сьогодні згадують свого вчителя. Понад 50 років тому з'явилися на виставках творчі роботи художника. Гучної слави вони не принесли, але завжди відзначалися професіоналізмом їх автора, авторською доброзичливістю і людяністю. І так спокійно, тихо, поволі, не впадаючи в око, з року в рік, з десятиліття в десятиліття минало творче життя художника в майстерні. Для когось воно малопомітне і відоме було однією-двома роботами на виставках, а для самого творця – це була щоденна, неповторна, напружена робота, що несла йому і радість, і прикрощі.

Гіркою стала подія 1967 р., коли за невідомих причин його не прийняли до Спілки художників України. Скромність, а може й образа не дозволили Леоніду Костянтиновичу вдруге піднімати питання про членство. І лише у 2002 р. колеги виправили цю помилку. Часто бували такі парадокси. Бували й інші: коли через довгі-довгі роки приходить до творця успіх, коли несподівано і так багатогранно розкривається своєрідна значущість і краса його неоціненого колись таланту. І сьогодні друге відкриття (а може і перше) художника Леоніда Костянтиновича Кудрявцева відбулося якимось чином випадково. Випадково з'явилися іноземні любителі «соцарта» і звернулися до Зінаїди Олександрівни Магро, директора художнього салону, з проханням познайомити з його зразками. І зовсім випадково вона звернулася до Кудрявцева, і зовсім випадково він сказав, що біля 500 творів 50-80 рр. так довго без глядача живуть в його майстерні.

Це і стало початком... Бо камерна виставка Леоніда Костянтиновича Кудрявцева, яку організували працівники кафедри експертизи культурних цінностей за дозволом її начальника О. Л. Калашникової, професора, доктора філологічних наук, та О. С. Сердюка – співробітника, головного спеціаліста лабораторії ідентифікації та вартісної оцінки культурних цінностей в галереї Академії митної служби України, не дійшла до широкого глядача, хоча і викликала цікавість спеціалістів-мистецтвознавців.

Але згодом і журналісти, і художники, й інші офіційні особи відвідали сховище таланту майстра. Вони побачили твори справжнього українського художника, який творив заради мистецтва, заради народу. Заради цього творить і сьогодні. Він все життя писав картини, багато картин, де осмислював минуле, схвильовано розповідав про сучасне, інколи веселе і святкове, інколи драматичне, навіть трагічне. Дивні герої його полотен. Тут і останні січовики, і

драматичний і людяний образ Великого Кобзаря, і металурги Брянки-Петровки, героїчні і такі звичайні люди – партизани Великої Вітчизняної, і трагічний образ солдата, і просто українське село у святковий день з танцюючими його мешканцями. У картинах Кудрявцев – майстер композиції, який розуміє необхідність підкреслити головне, зробити правильні акценти, об'єднати зображення в єдину образну і кольорову симфонію, не забувши при цьому про неповторність кожного героя.

Він протягом життя писав портрети. І проходять вони повз нас один за одним: історичний діяч, обпалені сонцем, овіяні усіма вітрами селяни, такі прості і мудрі люди; робітники, скромні, але сповнені почуттям власної гідності, ті, хто пройшов через горнило Великої Вітчизняної війни і не втратив душевної щедрості. Тут у трьох різних вікових іпостасях і сам творець, і його колеги. Більшість портретів написано з натури. Художник не ускладнював композицію, знаходив необхідну кольорову закономірність, адекватну образу. У кожній людині бачив не тільки своєрідні особистості, але й вічні цінності: добро, честь, гідність. Його герої – живописний літопис минулого, але літопис правдивий, щирий, як душа самого творця. Його герої – це наш український народ, який гідно пройшов суворі сторінки історії.

Він все життя пише пейзажі. Тут у нього повне взаєморозуміння з природою, в якій бачить не лише красу, але відчуває її подих, її живу душу. Тому і виникають під його пензлем такі різні за настроєм образи: то величні і спокійні, то збентежені і драматичні.

І ми ні на хвилину не вагаємося, дивлячись на його живописання, що це наша українська земля чи то в літній щедрості, чи то в зимовій казці. А деякі пейзажі – просто певна українська мелодія, передана митцем музикою кольорів.

Найвірніші друзі і помічники у важку хвилину: Магро Зінаїда Олександрівна, директор художнього салону, Тараненко Валентин Тимофійович, головний редактор газети «Дніпро вечірній», кореспондент газети «Дніпро вечірній» Розумний Олександр Юрійович.

Художник – натура, що постійно прагне до нового, тому і неоднозначні його пейзажі, тому почерк так вражаюче може змінюватися. Так, пейзажі Ленінграда цікаві декоративністю, могутніми кольоровими акцентами і узагальненістю форм, широтою динамічного мазка.

Він пише натюрморти, це – данина за коханості у все, що живе і квітне на землі. Кожен предмет, кожна квітка, стеблинка продовжують жити в новому для себе середовищі, середовищі доброзичливим, зігрітим теплом

людського буття. І кожний «герой» його натюрмортів співає свою кольорову мелодію, кожний дивиться на нас своїм «оком», даруючи радість, неповторність, загадковість. Настільки натуральне життя природи в його пейзажах та натюрмортах, що особливо й не звертаєш увагу на композицію, здається і в кольорах відсутні складності. Але раптом обов'язково щось повертає твою увагу, уважно вдивляєшся в полотно і дивуєшся то відвертій декоративності, яскравості, то віртуозності живописної кладки, яка створює кольорову гармонію кожного сантиметра пластичної поверхні зображеного.

Майстер створював і акварелі. Це ще одна зовсім невідома і несподівана сторінка його творчості. Він не тільки чудовий рисувальник, а й вишуканий майстер-аквареліст, що віртуозно передає найважливіші особливості акварелі – її прозорість, легкість, яскраву живописність, що так імпонує ліричним і романтичним настроям його пейзажів. Ось такий він, чудовий художник Леонід Костянтинович Кудрявцев, до якого в його славний ювілей прийшла якщо і не слава, то заслужене широке визнання і радість відкриття справжнього митця.

Він – вірний слуга реалістичного мистецтва, що бездоганно знає всі його закони і плідно виконує їх. Саме тому він справжній Художник, Майстер, у творчому доробку якого панує українська історія, українська людина, українська матір-земля. У цьому – не минаюча цінність його мистецтва» [7, 2002, 5-8].

Відомо, що художня рада студії імені Грекова затвердила другий варіант макету діорами. Однак, незважаючи на те, що В. С. Проскуда писав: «Таким чином, відкидається чергова вигадка де, коли і ким було запропоновано втілений у життя варіант діорами» [10, с. 7], можна впевнено стверджувати, що насправді було прийнято варіант ракурсу перспектив з твору Л. К. Кудрявцева «Форсування Дніпра біля с. Військове у вересні 1943 року».

Під час збирання матеріалів про загублені картини Петра Єременка і Леоніда Кудрявцева, стало відомо, що саме В. С. Прокуда був ініціатором створення групи для пошуку картин з Дніпропетровська, куди увійшли С. С. Смирнов, С. В. Образцов, Ю. В. Решетніков, А. Амелін та інші, кореспонденти і фотокореспонденти.

До пошуку було залучено військкомати і військові частини, також групи військових спеціалістів інженерно-понтонних військ, що знаходились у Європі.

Висновки і перспективи дослідження. Після відкриття діорами «Битва за Дніпро» та оновлених експозицій Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького, активний

пошук картин Л. К. Кудрявцева, на жаль, припинився. Під час інвентаризаційної перевірки 23 лютого 2010 року було виявлено, що картина «Форсування Дніпра біля с. Військове у вересні 1943 року» (розміри 1450×2000 (мм), створена в 1949 році Кудрявцевим Леонідом Костянтиновичем, не має інвентаризаційного номеру за групою зберігання у фондах Дніпропетровського історичного музею. Після перевірки різних недоліків по факту інвентаризаційної перевірки відповідальні за цю групу зберігання обіцяють присвоїти інвентарний номер цій картині.

Працівники відділу Великої Вітчизняної війни Дніпропетровського історичного музею не втрачають надії знайти відвезені у Москву і загублені там картини П. Веремєнка та Л. Кудрявцева, які ангажувались сценарієм у слайд-фільмі «Наш край», присвяченому 200-річчю м. Дніпропетровська.

ЛІТЕРАТУРА

1. Битва за Днепр (інтерв'ю) // Рабочая газета. – 1977. – 7 июня.
2. Диарама «Битва за Днепр» / Авт. текста В. С. Прокудо. – 3-е изд. – Днепропетровск: Промінь, 1982. – 18 с: іл.
3. Днепр – река героев: Свидетельство всенародного подвига / Коллектив авторов-составителей: Н. И. Луцев и др.; под общей редакцией В. Н. Нямятого. – 2-е изд. – К.: Политиздат Украины, 1988. – 391 с.
4. Днепропетровский исторический музей имени Д. И. Яворницкого: Путеводитель. – Днепропетровск: Промінь, 1981.
5. Днепропетровский исторический музей имени Д. И. Яворницкого: буклет / Упорядник Н. И. Капустіна, В. М. Бекетова. – Днепропетровськ, 1999.
6. Історія міст і сіл України. Дніпропетровська область. – К., 1969.
7. Леонід Кудрявцев (до 80-річчя від дня народження): каталог / Управління культури та мистецтва міської Ради, Дніпропетровська організація національної спілки художників України, Дніпропетровський художній музей / Автор-упорядник Богданова Л. В. – Дніпропетровськ, 2002.
8. Священні реліквії Великої Вітчизняної війни // Наш край: Збірник статей. – Дніпропетровськ, Промінь, 1971. – С. 115-125.
9. У священних реліквіях // Днепропетровская правда. – 1970. – 10 февраля.
10. Як створювалась діорама [До 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні та 30-річчя створення діорами «Битва за Дніпро»] / За заг. редакцією Капустіної Н. І.; автор бібліографічної статті Сацута В. М. – Дніпропетровськ, 2005. – 16 с.



Ілюстрація картини Л. К. Кудрявцева «Форсування Дніпра біля с. Військове у вересні 1943 року», створеної в 1949 р., розміри 1450×2000 мм.



Фото Л. К. Кудрявцева в жовтні 2007 р.